

УДК 55.092

DOI: 10.18524/2303-9914.2019.1(34).169719

С. Г. Половка¹, доктор геологічних наук, професор**С. М. Довбиш**², молодший науковий співробітник¹ кафедра географії та методики її навчання,² відділ сучасного морського седиментогенезу,¹ Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, м. Умань,

вул. Садова 2, м. Умань, Черкаська обл., 20300, Україна,

sergi_polovka@ukr.net;

² Інститут геологічних наук НАН України, м. Київ,

вул. О. Гончара 55-б м. Київ, 01054, Україна

dovbysh@ukr.net

БОРИС ФЕДОРОВИЧ ЗЕРНЕЦЬКИЙ (ДО 90-ї РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Матеріал статті вміщує біографічні відомості з життя, педагогічної та громадської і науково-організаційної діяльності доктора геолого-мінералогічних наук Б. Ф. Зернецького. Значне місце приділено його експедиційній діяльності в різні частини акваторії Світового океану та напрацюванням у галузі морських геологічних досліджень.

Ключові слова: морська геологія, геологія океанів і морів, Зернецький Б. Ф., Світовий океан.

Борис Федорович Зернецький (рис. 1) – добре відомий в Україні та за її межами вчений-палеонтолог, стратиграф та морський геолог, доктор геолого-мінералогічних наук, головний науковий співробітник відділу кайнозою Інституту геологічних наук (ІГН) НАН України.

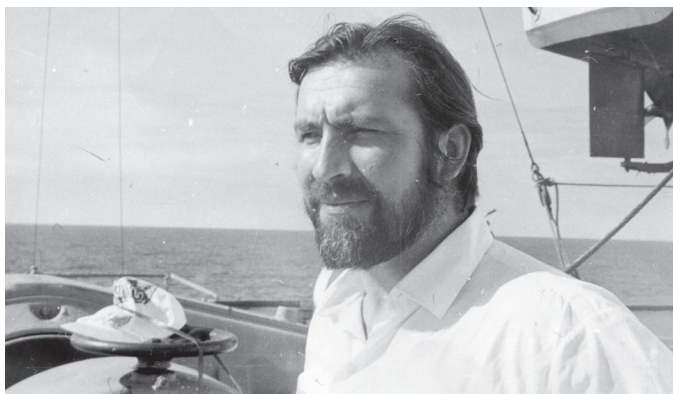

Рис. 1. Борис Федорович Зернецький (Тихий океан, 1976 р.)

Борис Федорович народився 13 червня 1929 р. в м. Бровари Київської області (Україна) в родині службовців. Мати – лікар, а батько – інженер-будівельник. З дитинства малий Борис мріяв про далекі подорожі. По закінченню середньої школи, не вагаючись поступив на геологічний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який у 1951 році він успішно закінчив за фахом «геологічна зйомка та пошуки корисних копалин». Навчався студент Борис Зернецький із задоволенням і вчена рада факультету одногослосно рекомендувала його до вступу в аспірантуру, яку він закінчив достроково, захистивши кандидатську дисертацію на тему: «Стратиграфія і фауна моллюсків палеогенових відкладів середньої та нижньої течії р. Південний Буг» (1955).

Після захисту своєї наукової праці кандидатського рівня та отримання наукового ступеня кандидата геолого-мінералогічних наук, Б. Ф. Зернецький два роки працює в стінах рідного вузу на посаді асистента кафедри історичної геології, яку на той час очолював проф. М. М. Ключніков. Борис Федорович проводить практичні заняття з навчального курсу історична геологія і читає лекції та здійснює практичні роботи з предмету геологічне картування. В стінах геологічного факультету КДУ імені Т. Г. Шевченка Б. Ф. Зернецький зарекомендував себе як талановитий педагог, якому «все по-плечу». Йому доручають ще один бік педагогічної діяльності – проведення навчальної практики. Згодом він стає першим науковим керівником літньої геологічної навчально-польової практики студентів II курсу у Криму і фундатором створення геологічної бази в с. Українка, поблизу м. Сімферополь (1955 – 1956). В ті часи Борис Федорович приймає активну участь у громадському та спортивному житті університету. І свідченням цьому численні перемоги Бориса Зернецького в змаганнях різних рівнів. Він – чемпіон Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) із класичної боротьби спортивного товариства «Наука» (1953).

Здобувши при рідному університеті значного педагогічного та наукового досвіду, Б. Ф. Зернецький у 1956 р. переходить на наукову роботу до ІГН АН УРСР (нині НАН України), в якому працює до сьогодні.

Борис Федорович Зернецький належить до піонерів морських геологічних досліджень в АН УРСР. Разом із доктором геол.-мін. наук А. Є. Бабинцем, м. н. с. В. І. Мельником та інж. С. В. Смірновим він був учасником першої української океанологічної експедиції на НДС «Михаил Ломоносов» (XII рейс, 04.10.1962 – 09.01.1963 рр.) в Тропічну частину Атлантичного океану. Потім майже рік (1964 – 1965 рр.) Борис Федорович працює на Кубі у складі радянсько-кубинської експедиції, бере активну участь у складанні карти донних відкладів Мексиканської затоки та Карибського моря [2], готує для самостійної роботи в морі кубинського мікропалеонтолога.

Перу Б. Ф. Зернецького належить низка наукових праць, які добре відомі в Україні та за її межами. Він є одним із авторів «Атласу палеогеографічних карт Української та Молдавської РСР» (1960), співавтором «Стратиграфії палеогену України». Його праці «Нумуліти та орбітоїди палеогенових відкладів Причорноморської западини» (1963) та «Атлас характерных фораминифер юры, мела и палеогена платформенной Украины» перекладені на угорську мову (1965), а

багатотомний серіал «Стратиграфія України», в якому Борис Федорович прийняв активну участь у складі авторського колективу, отримав Державну премію УРСР в галузі науки і техніки за 1976 р.

Науковий доробок Бориса Федоровича складає понад 120 наукових праць, серед яких 13 монографій. Його наукові інтереси пов'язані з аналізом осадових утворень, зі стратиграфією кайнозойських відкладів і особливо з важливою групою фауни – нумулітидами. Б. Ф. Зернецький вперше в практиці вивчення цих решток в СРСР використав електронно-мікроскопічну техніку, що дозволило на принципово новому рівні підійти до характеристик їх видових ознак та філогенетичних зв'язків.

Згодом, Б. Ф. Зернецький захищає докторську дисертацію на тему: «Основні етапи розвитку нумулітид палеогену України та їх значення для вирішення проблем біостратиграфії, палеоекології та палеогеографії» (1983 р.), яка стала основою складання стратиграфічних схем палеогену України.

Борис Федорович багато уваги приділяє вивченню геологічної будови Світового океану та пізнанню його надр. З 1962 по 1987 р. він брав безпосередню участь у численних морських експедиціях на НДС «Михаил Ломоносов», «Академик А. Ковалевский», «Академик Вернадский», «Профессор Колесников», очолюючи геологічні загони. Двічі він приймав участь у навколосвітніх експедиціях. В одній із експедицій під час IV-го рейсу НДС «Академик Вернадский» (1971) біля атолу Херміт пропливаючи над кораловим рифом Борис Федорович побачив велику черепашку з роду тридакн. Коли її підняли на борт та зважили, то з'ясувалося, що це самий великий екземпляр тридакни, відомий на сьогодні людині. Вага її без очистки стулок становила близько 330 кг, а після очистки – 165 кг. Тепер унікальна тридакна прикрашає одну із експозицій Національного науково-природничого музею НАН України. В подальшому неодноразові експедиції геологів на рифи, які були організовані спільно з біологами і в яких безпосередню участь приймав Борис Федорович значно поповнили колекції музеїв Інститутів зоології та геологічних наук АН УРСР. Ці експедиції не були безпечними прогулянками за державний кошт, бо рифи населені різним біологічним світом, зустріч з яким не завжди приємна. Один із таких випадків Б. Ф. Зернецький описує в своїй брошурі «Під тропічним небом», коли йому прийшлося рятувати свого колегу від отруйного впливу фізалії [3 – 4].

Значна експедиційна діяльність та зібраний особисто фактичний матеріал і проведені дослідження під час рейсів до акваторії Світового океану, вилилися в монографічні роботи: «Донные отложения Центрально-Американских морей» (1975) у співавторстві з В. І. Мельником; «Закономерности распространения фораминифер в Северной и Тропической Атлантике» (1977) у співавторстві з В. Я. Дідковським та «Геология и металлогения Тропической Атлантики» (1989), тощо. Важливими монографічними роботами вченого є «Зональная биостратиграфия эоцена Европейской части СССР» (1990) та «Зональная биостратиграфия палеоцена Восточно-Европейской платформы» (1994).

Як популяризатор геологічної науки Б. Ф. Зернецький багато виступав із доповідями та спогадами перед численними аудиторіями слухачів. Його перу

належать такі популярні брошури та статті, як «Під тропічним небом» (1968), «Чи був всесвітній потоп» (1957), «Клад на дне моря», «Загадочный отпечаток», «Гигантские нуммулиты Крыма» та інші.

У 1987 р. Борис Федорович у якості лектора ЮНЕСКО приймав участь у проведенні учбового курсу «Морська геологія Західної та Центральної Африки» для фахівців з 8-ми африканських країн – Сенегалу, Гвінеї – Бісау, Гвінеї, Того, Конго, Беніну, Камеруну та Кот д'Івуару.

Б. Ф. Зернецький – член ряду міжнародних та республіканських робочих груп і комісій по вивченню Світового океану, член спецради Д. 01.09.02 (з 1999 р. Д. 26.162.04) при ІГН НАН України по захисту кандидатських та докторських дисертацій за фахом 04.00.10 – «геологія океанів і морів», член експертної ради наук про Землю ВАК України (нині ДАК України), був членом союзної палеогенової стратиграфічної комісії, членом міжвідомчої морської комісії, брав участь в якості делегата та доповідача на II Міжнародному океанологічному конгресі (Москва, 1966), Міжнародному океанологічному симпозиумі по морських науках (Сідней, 1971), був делегатом Карпато-Балканської геологічної асоціації (Україна, 1958; Румунія, 1969), делегатом XIII Європейського мікропалеонтологічного колоквиуму (Іспанія, 1973), де спілкувався з відомими океанологами Гансом Шаубом (Швейцарія), В. А. Крашениковим і Г. І. Немковим (СРСР) та XXI Європейського мікропалеонтологічного колоквиуму (Угорщина, 1989), а також учасником океанографічних морських виставок Океан ЕКСПО-71 (Бордо, Франція, 1971) та Океан ЕКСПО-75 (Окінава, Японія, 1975).

З листопада 1970 по березень 1972 р. Борис Федорович очолював групу морської геології ІГН АН УРСР, а з липня 1986 по червень 1996 р. був завідувачем відділу стратиграфії і палеонтології кайнозойських відкладів. Він підготував чотирьох кандидатів наук [1].

За багаторічну плідну наукову роботу, вагомий особистий внесок у розвиток геологічної науки в Україні та пропаганду наукових знань, Борис Федорович нагороджений понад 40 почесними грамотами та дипломами різного гатунку, його діяльність відзначена також урядовими нагородами – медалями «За доблестный труд», «Ветеран труда», «В память 1500-летия г. Киева». В 2008 році Указом Президента України йому присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Свій величезний досвід, свої знання Борис Федорович передає молоді.

Огляд науково-педагогічної творчості вченого свідчить про те, що Борис Федорович Зернецький гідно представляє геологічну науку нашої держави на світовій арені. Така його діяльність дає підставу вважати, що він займає чільне місце серед провідних фахівців у галузі геології океанів і морів в Україні та за її межами.

Нам би хотілося від геологічної спільноти України привітати Бориса Федоровича з ювілеєм і побажати кріпкого здоров'я, подальших творчих успіхів у його роботі та реалізації наукових задумів. Тож побажаємо йому оптимізму і творчого натхнення та сім футів під килем...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борис Федорович Зернецький (до 75-річчя від дня народження) [Текст] // Геол. журн. 2004. – № 3. – С. 105 – 106.
2. Зернецький Б. Ф. Донные отложения Центрально-Американских морей [Текст] / Б. Ф. Зернецький, В. И. Мельник. – Киев: Наук. думка, 1975. – 140 с.
3. Зернецький Б. Ф. Під тропічним небом [Текст] / Борис Федорович Зернецький. – К.: Знання УРСР, 1968. – 50 с.
4. О реактивных наutilusах и жемчужинах с детскую голову // Мир природы. – Режим доступа до журналу: <http://www.vokrugsveta.com/S4/nature/nautilus.htm>.
5. Половка С. Г. Борис Федорович Зернецький (до 80-річчя з дня народження) [Текст] // Геология и полезные ископаемые Мирового океана. – 2009. – № 3. – С. 100 – 101.
6. Половка С. Г. Сто морських геологів України [Текст] / Сергій Григорович Половка. – Київ – Умань: «Візаві», 2007. – 261 с.

Надійшла 28.05.2019

REFERENCES

1. Borys Fedorovich Zernetskyi (do 90 richchya vid dnya narodzhennya) (2004) [Boris Fedorovich Zernitsky (to the 90-th anniversary of his birthday)], *Geological Journal*, № 3, pp. 105 – 106.
2. Zernetsky, B. F., Melnik V. I. (1975), *Bottom sediments of the Central American Seas* [*Bottom sediments of the Central American Seas*], Kiev: Nauk. dumka, 140 p.
3. Zernetskyi, B. F., (1968) *Pid tropichnym nebom*. [*Under the tropical sky*], – Kyiv: Znannia URSR, 50 p.
4. (2019), «О реактивних наutilusах і жемчужинах з дитячу голову» [«About reactive nautilus pearls a children's head»]. Available at: <http://www.vokrugsveta.com/S4/nature/nautilus.htm> [Accessed 30 May 2019]
5. (2004), Borys Fedorovich Zernetskyi (do 80 richchya vid dnya narodzhennya) [Boris Fedorovich Zernitsky (to the 80-th anniversary of his birthday)], *Heolohiya y poleznye vskopaemy Myrovoho okeana*, № 3, pp. 100 – 101.
6. Polovka, S. (2007), *Sto mors'kykh heolohiv Ukrayiny* [*One hundred marine geologists of Ukraine*], Kyiv – Uman': «Vizavi», 261 p.

С. Г. Половка¹, доктор геологических наук, профессор

С. Н. Довбыш², младший научный сотрудник

¹ кафедра географии и методики ее обучения,

² отдел современного морского седиментогенеза,

¹ Уманский государственный университет им. Павла Тычины, г. Умань,

ул. Садовая 2, м. Умань, Черкасская обл. 20300, Украина, sergi_polovka@ukr.net;

² Институт геологических наук НАН Украины, г. Киев,

ул. О. Гончара 55-б г. Киев, 01054, Украина, dovbysh@ukr.net

БОРИС ФЕДОРОВИЧ ЗЕРНЕЦКИЙ (К 90-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ)

Резюме

Материал статьи содержит биографические сведения из жизни, педагогической и общественной, и научно-организационной деятельности доктора геолого-минералогических наук Б. Ф. Зернецкого. Значительное место уделено его экспедиционной деятельности в различные части акватории Мирового океана и работам в области морских геологических исследований.

Ключевые слова: морская геология, геология океанов и морей, Зернецкий Б. Ф., Мировой океан.

S. G Polovka¹

S. N. Dovbysh²

¹ Department of Geography and Methods of Teaching,

² department of modern marine sedimentogenesis,

¹ Uman State University Named after Pavel Tychyny,

ul. Sadova 2, Uman, Cherkas'ka obl. 20300, Ukraine,

sergi_polovka@ukr.net;

² Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine,

ul. O. Gonchara 55-b, Kiev, 01054, Ukraine

dovbysh@ukr.net

BORIS FEDOROVICH ZERNETSKY (TO THE 90-TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH)

Abstract

Boris Fedorovich Zernetsky, a well-known researcher in Ukraine and abroad, who has earned fame for his scientific work in the field of the geology of the oceans and seas, namely in several of its areas in which he is the founder and co-author.

In our scientific work we set a goal – on the historical slice of Boris Fedorovich's biobibliographic life milestones, to trace his contribution to the formation and development of the geology of the oceans and seas of the Ukrainian SSR (Ukraine). Materials for this publication were compiled in the scientific library of the Institute of National Academy of Sciences of Ukraine and others, which became the main source of information. Various publications about scholars during the time of the USSR and independent Ukraine were also used (1968 – 2007).

When writing the article, the problem-chronological and comparative-historical research methods were used; this made it possible to examine the scientific-creative way of B. F. Zernetsky in chronological order.

An overview of scientific and pedagogical creativity of the scientist suggests that Boris Fedorovich Zernetsky duly represents the geological science of our state in the world arena. This activity suggests that he occupies a prominent position among leading specialists in the field of geology of oceans and seas in Ukraine and abroad.

Keywords: marine geology, geology of the oceans and seas, Zernetsky B. F., oceans.